

Рис. Алгоритм управління екологічним конфліктом.

Як зауважує Абалкіна І.Л. [3], на зміну екологам приходять юристи, спеціалісти з громадських зв'язків. Так, на заході посередництво активно пропагується представниками бізнесу. Існує небезпека того, що посередництво може стати ареною боротьби політичних сил за вплив у вирішенні питань будь-якої сфери, нехтуючи проблемами довкілля або під прикриттям їх вирішення. До того ж, та сторона, яка має мало досвіду у технологічних тонкощах переговорів, які можуть вестись і конфіденційно, зразу ж опиняється у більш вразливому становищі. Цього можна уникнути, якщо посередництво здійснювали б державні службовці шляхом проведення екологічної експертизи.

На жаль, у чинному законодавстві та, зокрема, у Законі "Про екологічну експертизу" [1] і внесених до нього змінах [2] не передбачено такого об'єкту екологічної експертизи як екологічні конфлікти, тим більше – посередницької ролі суб'єктів екологічної експертизи, не визначено порядок та умови здійснення такої діяльності. Це аж ніяк не вирішує старих проблем і сприяє нагромадженню нових конфліктних ситуацій, що відповідно до законів конфліктології, зумовлює виникнення нових екологічних конфліктів. Врешті необхідно відкинути сприйняття "необхідності існування екологічних конфліктів" і, як зауважив міністр екології С. Курикін [8] змусити місцевих керівників мислити науковими екологічними категоріями. До того ж, як прогнозують фахівці санепідемстанцій, невдовзі можуть з'явитися судові позови від населення до Мінекології, Міністерства охорони здоров'я та інших державних установ у зв'язку з втратою здоров'я через забруднення навколишнього природного середовища. Можливо тому так завбачливо у вигляді змін було вилучено із статей Закону України "Про екологічну експертизу" не тільки словосполучення "здоров'я людей", але й те, що екологічній експертизі ст.7 [1.2] підлягають діючі об'єкти та комплекси, що мають негативний вплив на здоров'я людей. Найцінніше, що є у держави – це здоров'я нації, як втрачає вона щодня і закони цьому деградаційному процесові, як не дивно, – сприяють.

Література

1. Закон України "Про екологічну експертизу" // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – №8. – ст. 54
2. Закон України "Про екологічну експертизу" із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 6 квітня 2000 року № 16423 – III/ Правова база з питань екології та охорони природного середовища. Збірник нормативно-правових актів. Укл. Камлик М.І. – К.: Атака, 2001 – С. 71-87
3. Абалкіна І.Л. Экологические конфликты и поиск решений через посредника. США – Канада: ЭПК, № 8, 1999 – С. 114-124.
4. Бжезинська І. Дискотека чи сквер? // "Поступ", №19 від 12-13.02.2002р.
5. Екологічні права громадян, як їх захистити за допомогою закону. К: Ехо-Восток, 1997. – 189 с.

6. Романенко М. Мешканці проти будівництва АЗС/ "Поступ", № 48 від 27.03.2001. – С. 3.
7. Романенко М. Замість зеленої зони будуть автозаправки/ "Поступ", № 144 від 21.09.2001р. – С. 3.
8. Симкович В. Рубрика "Середовище"/ Київські відомості від 8.03.2002 р.
9. Уайт Г. Роль научной информации в предвидении и предотвращении экологических конфликтов/ География, ресурсы и окруж. среда: Сб. – М.: Прогресс, 1990. – С. 449-464.

УДК 630*622

Ст. викл. Т.В. Токарева, канд. екон. наук – СумДУ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ЛІСОКОРИСТУВАННЯ НА ОСНОВІ ДИНАМІКИ ЛІСОВОГО ФОНДУ ДЛГО "СУМИЛІС"

Зроблено аналіз показників стану лісового фонду лісгосподарських підприємств об'єднання "СУМИЛІС" за період з 1946 р. по 1996 р. Виявлені позитивні та деструктивні тенденції щодо розширення лісоресурсного потенціалу та забезпечення екологічної стабільності в регіоні.

T.V. Tokareva – SU of Sumy

Ensuring of national forest using on the basics of analysis the state of the forest fund "Sumyforest"

Analysis the state of the forest fund in a period of 1946-1996 "Sumyforest" Exposed positive and destructible tendencies of ensuring the increase of the potential forest using and ecologically sustainable development of the region.

Рациональне використання лісів є важливою складовою екологічно сталого розвитку територій. Правильне поєднання лісгосподарських заходів і багатопільового лісокористування з урахуванням екологічних факторів повинно сприяти зростанню потенціалу лісового фонду лісгосподарських підприємств. Екологічно орієнтоване лісокористування і відтворення лісових ресурсів здійснюються шляхом розробки стратегії, спрямованої на задоволення суспільних потреб у продукції та послугах лісу засобами та методами, які враховують закономірності і можливості росту та розвитку лісових насаджень.

Важливим етапом забезпечення зростання еколого-економічного рівня лісокористування має стати аналіз сучасного та прогнозного стану лісового фонду, що дасть змогу підвищити відповідальність спеціалістів лісового господарства, а також вчених-лісоводів за результати науково-дослідницької та лісгосподарської діяльності.

За своїми природними та екологічними умовами Сумська обл. знаходиться в найбільш сприятливих умовах для проведення різноманітних лісгосподарських і лісокультурних досліджень, тому лісівницька справа має багатолітню історію, що пов'язана з такими іменами вчених, як П.С. Погребняк, В.Е. Шмідт, Д.В. Воробйов, П.П. Кожевников, В.Д. Огієвський та ін.

Загальна площа лісів, включаючи полезахисні смуги, насаджень по ярах і балках, а також чагарники у Сумській області на 01.01.96 р. становила 444,8 тис. га (19 %) площі лісів до загальної площі області, проти 378 тис. га на 01.01.46 р. Лісистість області повинна зрости до оптимальних параметрів

(22 %), що сприятиме ефективному розвитку всіх галузей народного господарства, істотному розширенню лісоресурсного потенціалу та забезпечить екологічну стабільність в регіоні.

Дані, які отримані в результаті узагальнення матеріалів лісовпорядкування за період 1994-96 рр. свідчать про те, що загальна площа лісів держлісфонду Сумської обл. за цей період збільшилась на 34,8 % (13,1 тис. га) і становила у 1996 р. 287,4 тис. га, з них 263,3 тис. га вкритої лісом (проти 230,9 тис. га у 1946 р.). Розподіл загальної площі за категоріями земель наведено в табл. 1.

Табл. 1. Динаміка розподілу загальної площі лісів держлісгоспів Сумської області за категоріями земель (тис. га)

Категорія земель	Роки					
	1966		1988		1996	
	площа	відсотки	площа	відсотки	площа	відсотки
Площа, вкрита лісом	240	85,7	262,5	91,7	263,2	91,6
в т.ч. ліс. культури зімкнені	117,5	41,9	157,7	55,1	161,1	56
Лісові культури, що зімкнулися	15,5	5,5	5,5	1,9	4,96	17,3
Площа, не вкрита лісом	3,8	1,4	2,4	0,8	2,6	0,9
в т.ч. незалісені лісосіки	2,5	0,9	1,6	0,6	1,2	0,4
Всього лісової площі	259,3	92,6	271,2	94,7	274,2	95,88
Нелісова площа	17,7	6,3	15,2	5,3	12,1	4,2
Площі, передані у довгострокове користування	3,1	1,1				
Загальна площа	280	100	286,4	100	287,4	100

З приведених даних виходить, що за 50 років збільшилась частка вкритих лісом земель, в основному, за рахунок розширення площі лісових культур і зменшилась частка непокритих лісом земель. Заліснення проводилося як на непокритій лісом площі, так і на невикористовуваних землях лісової площі, а також за рахунок заліснення малопродуктивних земель у сільському господарстві. Починаючи з 1946 р. лісистість, яка в той час становила 13,6 %, зростала та у 1996 р. досягла 16,3 %. Але слід зауважити, що лісостепова частина області займає значно більшу питому вагу у сільськогосподарському виробництві області, тому її лісистість нижча за поліську зону.

Важливим напрямком досягнення екологічно сталого розвитку територій, на наш погляд, має стати аналіз підвищення продуктивності лісів водночас зі зростанням їх охорони та оптимальним використанням корисних функцій, посиленням їх стійкості до негативного техногенного та антропогенного впливу. Ліси України виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції і мають обмежене експлуатаційне значення. Площі держлісфонду вкриті лісом I групи у Сумській обл. порівняно з 1956 р. збільшились приблизно у 3 рази. У табл. 2 наведено розподіл лісів за своїм цільовим призначенням за групами.

Табл. 2. Розподіл лісів держлісфонду за цільовим призначенням (у відсотках)

Функції	1956	1965	1988	1996
1. Ліси I групи	13,5	29,6	42	43
Водоохоронні		13	9	10,5
Захисні		1	7	8,8
в т.ч. протиерозійні			1,2	1,3
Захисні смуги навколо залізниць	0,5	2,6	3,5	4
Санітарно-гігієнічні	13	13	21	22,5
У т.ч. зелені зони	13	13	21	22,5
2. Ліси II групи	86,5	71,4	58	47
Експлуатаційні	59	59	49	
Заборонені по річках	13			
Смуги вздовж залізниць	13,5			
Спецзони		11	9	
Інші		0,4		

Значне збільшення площі лісів I групи протягом 40 років пояснюється тим, що з початку 1961 р. значна частина лісів II групи, таких як заборонені смуги вздовж річок, озер та залізниць вилучена з цієї групи і віднесена до першої.

Породний склад лісів змінюється в напрямку збільшення насаджень цінних і продуктивних порід (табл. 3).

Табл. 3. Динаміка вкритої лісом площі ДЛГО "Сумиліс"

Показники	1946	1956	1966	1988	1996
Загальна площа лісів (тис. га)	274,4	272,8	280	286,4	287,4
Вкрита лісом площа (тис. га)	230,9	243,1	140	262,5	263,3
У відсотках до загал. площі лісів	84,1	89	85,7	91,7	91,6
Площа хвойних насаджень (тис. га)	88,4	99,6	102,8	111,5	110,6
У відсотках до покрит. лісом площі	38,2	41	42,8	42,4	42,1
Площа лист насаджень (тис. га)	142,5	143,5	137,2	151	152,4
У відсотках до покритої площі	61,8	59	57,2	57,6	57,9

За період з 1946 р. по 1956 р. площа під хвойними насадженнями збільшилась на 10,7 %, з 1956 р. по 1966 р. – 10,4 %, з 1966 р. по 1988 р. – на 10,8 %, з 1988 р. по 1996 р. вона зменшилась на 0,8 %, але взагалі за 50 років – збільшилась на 25,1 %. Підвищенню частки хвойних порід, а насамперед сосни, сприяли лісорослинні умови.

Останніми роками намітилася позитивна тенденція до поступової нормалізації структури лісів за віком, що врешті зумовить підвищення продуктивності (табл. 4).

Значна площа молодняків цього періоду 1946-66 рр. пов'язана з великим масштабом лісокультурних робіт. У період з 1946 р. по 1956 р. завдяки широкому розвитку штучного лісорозведення лісівники змогли довести площу, вкриту лісом на душу населення у Сумській обл. до 0,228 га, а площа насаджень з 1944 р. по 1965 р. в цілому по Сумській області становила приблизно 102 тис га.

Табл. 4. Зміни у віковому стані лісів ДЛГО "Сумиліс" (тис. га)

Лісостани	1946		1956		1966		1988		1996	
	пло- ща	відсот- ки	пло- ща	відсот- ки	пло- ща	відсот- ки	пло- ща	відсот- ки	пло- ща	відсот- ки
Молодняки	160	69	146	60	153,3	64	78,8	30	51,9	20
Середньові- кові	43,2	19	61,3	25	62,2	26	139,7	53	143,5	54
Пристигаючі	15,3	7	22,9	9,4	20	8	31,7	12	48,9	19
Стигли і перестійні	12,4	5	12,9	5,3	4,5	2	11,9	5	18,9	7
Всього	230,9	100	243,1	100	240	100	262,5	100	263,3	100

Дефіцит пристигаючих та стиглих лісостанів дає можливість вважати, що встановлений нині обсяг рубок лісу не зміниться в найближчий час. У наступні періоди передбачається розширення рубок, коли середньовікові насадження перейдуть в категорію спілих. Поділ лісів за групами їх віку (молодняки, середньовікові, пристигаючі, стиглі, перестійні), згідно з публікацією [1], можна використати лише для лісівничої характеристики деревостанів. Я.Я. Дяченко пропонує запровадити форму з урахуванням поділу лісів (площ і запасів) за класами їх віку із зазначенням повноти та відповідності деревостанів типам умов їх використання для визначення розміру головного та проміжного користувань лісом, а також проектних робіт з реконструкції низькоповнотних і похідних деревостанів. На нашу думку поділ лісів за групами їх віку може використовуватися і при визначенні еколого-економічного рівня деструктивності використання та відтворення лісових ресурсів. Маємо відмітити, що оптимальний варіант кожної вікової групи повинен становити 25 %. Тому, працівникам лісового господарства слід звернути увагу на те, що питома вага молодняків сьогодні в області становить 20 % (табл. 5), а в Лебединському, Сумському, Охтирському, Шосткинському, Тростянецькому ще нижче.

Табл. 5. Характеристика лісостанів об'єднання "Сумиліс" за віком на 01.01.1996 р. (тис. га)

Райони	Молодняки		Середньовікові		Пристигаючі		Стигли і перестійні	
	С в.л.	відсо- ток	С в.л.	відсо- ток	С в.л.	відсо- ток	С в.л.	відсо- ток
Глухівський	5,4	27	9,5	48	3,3	17	1,6	8
Конотопський	4,6	20	12,5	55	4	18	1,7	7
Краснопільський	4,2	20	11,6	54	3,6	17	1,9	9
Кролевецький	4,2	22	8,7	46	4,7	25	1,4	7
Лебединський	4,8	17	15,9	57	5,1	18	2,1	8
Охтирський	3,8	16	15,6	65,2	3,2	13,4	1,3	5,4
Роменський	4,6	29	8,5	54	2,1	13	0,7	4
Свеський	4,7	21	10,1	49	4,9	22	1,85	8
С-Будський	4	18,4	9,6	44	6,3	29,2	1,8	8,3
Сумський	4,2	17	14,9	62	3,6	15	1,5	6
Тростянецький	3,4	17	11,6	57	3,85	18	1,65	8
Шосткинський	4	17	15	61	4,2	17	1,2	5

Примітка: С в.л. – площа, вкрита лісом.

Загальні запаси деревини залежно від віку протягом 1946-96 рр. виросли більше, ніж у 3,9 раза як наслідок збільшення питомої ваги сереньовікових насаджень (табл. 6)

Табл. 6. Запаси деревини на 1 га площі за період 1956-96 рр. (м³)

Рік	Хвойні					Листяні				
	Молодняки		Се- редньо- вікові	Дос- ти- гаючі	Стигли і пере- стигли	Молодняки		Се- редньо- вікові	Дос- ти- гаючі	Стиг- лі і пере- стигли
	I кл.	II кл.				I кл.	II кл.			
1956	36,0	127,0	200	230	288	26,0	90,0	150,0	168,0	163,0
1965	34,0	117,0	219,1	287,5	341,6	16,4	101,7	169,5	195,8	206,2
1988	55,6	199,7	322,3	355,9	366,6	28,4	98,9	208,6	241,8	234,8
1996	41,7	188,5	323,4	361,4	139,4	35,9	105,1	263,6	267,5	256,9

За останні роки змінилася питома вага цінних лісових деревних порід у лісовому фонді області: 42 % хвойних і 58 % листяних лісів. Хвойні ліси представлені дуже цінною породою – сосною. Але ліси Сумської області були та є основною базою твердолистяних порід (41 %), і становлять 37 % загальної площі лісів держлісфонду проти 45 % у 1966 р.

Аналізуючи дані з загальних запасів деревини у держлісфонді, слід зазначити, що за останній час (1988-96 рр.) запаси сосни збільшилися на 2,3 млн. м³ і досягли у 1996 р. 32,76 млн. м³ проти 10,99 млн. м³ у 1956 р., а дуба висостовбурного – на 2,7 млн. м³ відповідно 22,98 млн. м³ у 1996р. і 9,72 млн. м³ у 1956 р. Таким чином, сосна за запасами стала основною лісоутворюючою породою в області (запаси її становлять 50,6 відсотки від загальних запасів лісостанів у 1996 р.). Виконуючи завдання по підвищенню продуктивності лісів лісівники області навіть при інтенсивній експлуатації стиглих та пристиглих лісостанів досягли збільшення запасів деревини на 1 га площі. Так, у 1956 р. він становив 108 м³, 1965 р. – 125 м³, 1988 р. – 145 м³, 1996 р. – 246 м³.

Важливим показником продуктивності лісового фонду є структура лісостанів за бонітетами (табл. 7).

Табл. 7. Розподіл вкритої лісом площі держлісфонду Сумської області за класами бонітету (%)

Боніте- ти	Насадження							
	хвойні		твердолистяні		м'яколистяні		разом	
	1956	1996	1956	1996	1956	1996	1956	1996
II-й і вищий	37	40,3	37	41	10	12,2	84	93,5
III-й	3,3	1,2	9	3,5	1,2	0,7	14	5,4
IV-V-й	0,4	0,4	1,5	0,5	0,2	0,1	2	1

Таким чином, ми можемо стверджувати, що в цілому по області бонітетність лісостанів висока, найвищу продуктивність мають хвойні і твердолистяні лісостани. Питома вага другого і вищих бонітетів у 1996 р. становить 93,5 % по відношенню до вкритої лісом площі (84 % у 1956 р.). Показник класу бонітету по березі, осіці, вільсі збільшився в зв'язку з вирубкою площі

перестійних дерев низької продуктивності. Отже, випереджаючий ріст запасу по відношенню до розширення площі означає тенденцію інтенсифікації лісогосподарського виробництва, спрямовану на розширення та вирощування у Сумській області багатьох високопродуктивних деревних та чагарникових порід. Найбільшої уваги заслуговують такі породи, як дуб, ясен, клен, липа, сосна, ялина, модрина та ін.

Деревний запас характеризується середньою повнотою і розподілом площі насаджень за класами повнот. Питома вага висоповнотних насаджень збільшилась на 3 % у 1996 р. порівняно з минулим періодом і становить 82 %. Так збільшення площ, зайнятих високостовбурними лісостанами мали місця в твердолистяних та м'яколистяних лісах. У зімкнених лісостанах створюються сприятливі умови росту, а це у свою чергу сприяє кращому формуванню лісової деревини. У низькоповнотних насадженнях необхідно проводити реконструктивні роботи по підвищенню зімкнення деревинних культур, а високоповнотних – доглядів рубання, тим більше, що середньовікові насадження займають значну частку лісової площі області.

Актуальність досліджень і наведений аналіз стану держлісфонду Сумської області засвідчує, що є проблеми щодо розвитку лісового потенціалу та ефективного його використання на базі наявних виробничих потужностей і фінансового забезпечення виробничих та лісовідтворюючих процесів. Розрахункова лісосіка на 2001 р. встановлена – 334,8 тис. м³. Основні показники використання лісів за 2001 р. відображені в табл. 8.

Табл. 8. Використання ліміту лісосічного фонду ДЛГО "Сумиліс" за 2001 р.

ЛГП	Групи лісів				Площа		Ліквідн., тис.м ³	У т.ч. хвойн., тис.м ³
	І		ІІ		всього, га	в т.ч. хвойн. га		
	пло- ща, га	тис.м ³	пло- ща, га	тис.м ³				
Глухівське	19	3,9	60	15	79	25	18,9	8,2
Конотопське	44	12,3	37	12,1	81	35	24,4	11,6
Красно- пільське	9	2,4	79	23,9	88	8	26,3	2,8
Кролевецьке	4	1,4	76	24,2	80	44	25,6	16,3
Лебединське	51	17,0	20	7,1	71	66	24,1	22,9
Охтирське	18	5,8	35	11,3	53	6	17,1	1,9
Роменське	9	1,9	49	12,2	58	14	14,1	3,8
С-Будське	18	5,2	62	21,8	80	70	27,0	24,2
Свеське	6	1,9	104	33,5	110	96	35,4	31,7
Сумське	45	11,7	3	0,7	48	10	12,4	2,6
Тростя- нецьке	24	7,8	44	15,9	68	21	23,7	7,3
Шосткинське	24	7,3	70	18,3	94	73	25,6	21,7
Разом	271	78,6	639	196	910	458	274,6	155

Процеси екологізації лісокористування і відтворення лісових ресурсів потребують відповідного регулювання на основі фінансово-економічних інструментів, удосконалення організаційно-економічних відносин в лісовому

господарстві. При кризовому стані економіки, надходження обмеженого обсягу грошових коштів не відповідає сьогоденним потребам розвитку лісового господарства, що має в майбутньому негативні економічні наслідки, які позначатимуться на рівні екологічного стану території. Перш за все, важливо зазначити, що не обсяги запланованих заходів повинні виводитись із затверджених обсягів фінансування, а навпаки, на основі необхідності проведення лісогосподарських заходів на ревізійний період повинна визначатись потреба у фінансових коштах. Це дасть змогу значно збільшити обсяг лісокористування в майбутніх періодах і усунути ті недоліки, що були допущені у господарюванні у далекому та недавньому минулому.

Література

1. Я. Дяченко. Проблеми регулювання збалансованості попиту і пропозиції щодо сировинних ресурсів// Економіка України – № 2. – 2002. – С. 21-26.
2. Корженівський Ю.С. Ліси і лісове господарство Сумської області – К.: Урожай. – 1967. – 171 с.

УДК 911,2: 630 (292.452) П.Б. Телиш, В.В. Дерев'яний – ЛНУ ім. І. Франка РЕКРЕАЦІЙНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЛІСІВ СКИБОВИХ ГОРГАН

Ліси мають величезну екологічну цінність. Комплексне використання їх ресурсів не повинно знижувати ріст деревини. Ми також повинні використовувати інші властивості лісів, наприклад, рекреаційні. Рекреаційне використання Скибових Горган є дуже важливим. Горгани є перспективною територією для рекреаційного використання.

P. Telish, V. Derevjany – NUL

Recreation use of Gorgany forests

Forests have a great ecologic value. Complex use of its resources should not reduce to wood laying up. We also must use another qualities of forest, such as recreation qualities. Recreation use forests of Gorgany is very important. Gorgany is very perspective territory for recreation use.

Вивчення питань комплексного використання й охорони лісових рекреаційних ресурсів, пошук нових територій для організації відпочинку та туризму, визначення гранично допустимих навантажень на лісові екосистеми та розробка основних напрямків розвитку та вдосконалення рекреаційного лісокористування набувають все більшого значення.

Використання лісів Карпат для організації рекреаційно-туристичної діяльності є однією з актуальних соціальних проблем. Українські Карпати є унікальним природним комплексом, що має сприятливі умови для розвитку рекреації та туризму. Цьому сприяє багата та різноманітна рослинність та мальовничі гірські ландшафти. Традиційно найбільш привабливими в цьому відношенні є найбільш масивні та високі гірські хребти Карпат – Чорногора та Свидовець. Вони є особливо цінними в геолого-геоморфологічному і ботаніко-географічному відношенні. Через значне перевантаження тут спостері-